

УДК 811.162.1'373.21(049.32)

Г.Л. АРКУШИН, доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри історії та культури української мови
Волинський національний університет імені Лесі Українки
вул. Винниченка, 30-А, м. Луцьк, 43021
E-mail: hryhor@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-0698-6347>

ЯКІ РУКОПИСИ НЕ СТАРІЮТЬ...

(Дещо про *стару* ~ *нову* працю М. Лесева)

**Рецензія на книгу: Michał Łesiów. Nazewnictwo terenowe
Lubelszczyzny z ukraińskimi cechami fonetycznymi**

Lublin — Kijów: Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej “Gaudium”, 2024

Ще 1975 року Комітет слов’янознавства ПАН запланував видати монографію Михайла Лесева (Лесіва) “Nazewnictwo terenowe Lubelszczyzny z ukraińskimi cechami fonetycznymi” («Мікротопоніми Люблінщини з українськими фонетичними рисами»). Однак і донині нам невідомі причини неопублікування тоді цієї праці, що виконана на високому науковому рівні. Тільки через пів століття монографія побачила світ (Lublin — Kijów, 2024).

Про Михайла Лесева (Лесіва) і його творчість читачі журналу “Українська мова” знають багато, та не все. Ще раз назвемо деякі найважливіші життєві факти цього видатного українського та польського мовознавця. Народився 1928 року на Тернопільщині, після Другої світової війни родина переїхала до Польщі, навчався в Католицькому університеті Любліна, у якому потім викладав, а також працював у Люблінському університеті Марії Кюрі-Склодовської і в університетах світу (м. Гарвард, Міннесота, Білосток — філія Варшавського університету). Викладав церковнослов’янську та українську мови, досліджував діалектологію, ономастику, фольклористику, історію мови та ін. 1962 року захистив кандидатську роботу, 1973 ро-

Цитування: Аркушин Г.Л. (2025). Які рукописи не старіють... (Дещо про *стару* ~ *нову* працю М. Лесева). [Рецензія на книгу: Michał Łesiów. Nazewnictwo terenowe Lubelszczyzny z ukraińskimi cechami fonetycznymi]. *Українська мова*, 1 (93), 126–129.

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Статтю опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

ку — реабілітаційну, з 1983 року — професор. Надрукував понад 800 публікацій, половина з яких стосується української мови та польсько-українських мовних зв'язків. Записував підляське мовлення для «Атласу української мови» (II том).

Такі сухі відомості не можуть повністю розкрити трагізм тодішнього післявоєнного життя і величезний потяг Пана Михайла до наукової діяльності. Ось хоч би такий факт: після університетських лекцій студент Михайло Лесів виїжджав за місто в пошуках якоїсь копиці сіна, де б міг переночувати, щоб наступного дня знову бути на лекціях. Це, напевно, і було перше знайомство майбутнього Вченого з мікротопонімією Люблінщини, що й спонукало пізніше до написання монографії “*Nazewnictwo terenowe Lubelszczyzny z ukraińskimi cechami fonetycznymi*”. Очевидно, цій праці попередувало дослідження “*Terenowe nazwy własne Lubelszczyzny*” (1972).

Зауважимо, що джерельна база цієї *старої ~ нової* праці — це понад 4 700 теренових мікроназв, які автор зафіксував переважно від польськомовних жителів, оскільки українців з Люблінського воєводства то “добровільно” відселявали до СРСР, то переселяли, а врешті вивезли на північні та західні землі нової Польщі. І хоч уже без українців, українізма-топоніми ще довго жили, а деякі й донині побутують на цих теренах...

М. Лесів не просто подав список мікротопонімів, а вміло згрупував їх за певними специфічними українськими мовними ознаками, якими відрізняються від польських, пор.:

1) назви з групою *TorT* у морфемах (*Borodacz, Borosznylówki, Choroszcza, Zadorożki, Horodek, Korolicha, Korotkie*);

2) назви з групою *TerT* у морфемах (*Berezowe, Podbereże, Czerepki, Peredni, Sredni Horb, Żerela*);

3) назви з групою *TolT* у морфемах (*Obolonie, Bolota, Zabolotie, Holodnica, Holowy, Molodnia, Polosa*);

4) назви з групою *TelT* у морфемах (*Molokitne, Żolób*).

У таких порівняннях М. Лесів виявився глибоким знавцем не тільки української мови, а й польської, а основне — праслов'янської, генетично спільної для цих двох мов: “Назви з прасл. **r* у морфемах”, “Назви з прасл. **r̥* у морфемах”, “Назви з прасл. **l* і *l̥* у морфемах”, “Назви з рефlekсами прасл. групи **tj*”, “Назви з українськими рефlekсами прасл. групи **dj*”, “Назви з українськими рефlekсами прасл. носової **o*”, “Назви з українськими рефlekсами прасл. носової **e*”, “Назви з українськими рефlekсами прасл. **ъ* та **ь*” та ін. Усе це перерахування подаємо з однією метою: продемонструвати, який докладний аналіз мікротопонімів виконав автор монографії.

О.П. Карпенко справедливо зазначала: «Серед усіх видів власних назв вони (мікротопоніми. — Г.А.) найближче стоять до загальних слів, зберігаючи свою мотивованість» (Українська мова. Енциклопедія. Київ, 2007. С. 362). Цікаво, що мотивація деяких найменувань із різних навіть віддалених територій може бути однакова, що свідчить про спільність мови, зокрема й словотворення.

Наведемо лише деякі фіксації М. Лесева (Лесіва) з Люблінщини і паралелі до них із Волинського Полісся (за «Словником мікротопонімів та мікрогідронімів північно-західної України». Т. I—II. Луцьк, 2006—2007):

Bahno — *Багно*, *Berezowe* — *Березове*, *Berezuny* — *Березини*, *Bereźniak* — *Березняк*, *Biłaja Krupusia* — *Біла Криниця*, *Bir* — *Бір*, *Burki* — *Буркі*, *Budiak* — *Будяки*, *Vuzodnia* — *Безодня*, *Cehelnia* — *Цегельня*, *Czortoryja* — *Чорторії*, *Fojina* — *Хвоїна*, *Haj* — *Гай*, *Hal* — *Галь*, *Hań* — *Гань*, *Hłynki* — *Глинки*, *Hołod* — *Голод*, *Hołodnica* — *Голодниця*, *Hora* — *Гора*, *Horbacz* — *Горбач*, *Hrabnyk* — *Грабник*, *Hrebla* — *Гребля*, *Hrud* — *Груд*, *Kowbania* — *Кувбаня*, *Kruhla* — *Кругле*, *Krupusia* — *Криниця* та багато інших.

До деяких люблінських мікротопонімів відповідниками слугують назви сучасних сіл Волинської області: *Chektary* — с. *Гектари*, *Hołowno* — смт. *Головно*, *Horodyszcze* — с. *Городище* (три села із цією назвою), *Horodek* — *Городок* (три села із цією назвою), *Huszcz* — с. *Гуща*, *Kałyńiwka* — с. *Калинівка*, *Omelno* — с. *Омельно*, *Perespa* — с. *Переспа* та ін.

Ще одна цікава риса мікротопонімів — це наявність антропонімів у їхньому складі, переважно імен та їхніх варіантів, а також прізвищ як давніх власників тих теренів, пор.:

Banaczykowyj Kut (las), *Hrycyjiw Kut*, *Kateryny Kut*, *Panasów Kut*, *Basamanuszczyzna*, *Basikowa Dolina* (pole), *Chomowa Dolina*, *Fedkowa Góra*, *Halczyna Góra*, *Hanusin*, *Harasina Móg*, *Harasiuki*, *Hawryły* (część wsi), *Hryciowe*, *Hryć* (bagienko), *Hryćko*, *Hryćka Góra* (las), *Hryhor* (pole), *Hryhorij* (bagienko), *Iwanowa Składka*, *Josafat*, *Józkowy Nahawyci* (pole), *Jurkowa Miedza*, *Kiryłówka*, *Kondratiukowe*, *Marcinówka*, *Markowicze*, *Martynikowe*, *Michalowec*, *Petryłowski Las*, *Popsczowa Parosle*, *Romanów*, *Safatonko* (pole), *Secochowe Pole*, *Semenko* (pole), *Serwetut Macitjowski*, *Serwetut Żdzański*, *Sopkiw Riw*, *Za Hrynem* (pole).

І ще одне: читачам цієї монографії стануть зрозумілішими відмінності між українською і польською мовами. А вже на основі українських оригінальних ознак можна простежити, скількома неспільними рисами наша мова відрізняється від російської, заперечуючи єдність цих двох мовних систем. На жаль, ті “прихильники” такої “єдиної мови” не тільки не зможуть прочитати монографію Великого Українця через українську мову, а й тому, що треба знати ще й польську.

* * *

Які ж рукописи не старіють, а отже, і не горять?

Це ті:

- які мають наукову цінність, що не підвладна часу;
- що збережені родиною, яка знає вартість таких праць (ідеться насамперед про дружину Марію Вербовську-Лесів);
- автори яких мають вдячних учнів, як наприклад — Марія Борцюх (саме вона організувала добровільну акцію з переписування машинопису вченого студентами Люблінської україністики, у якій узяли участь понад три десятки студентів);

- як вступна стаття «Михайло Лесів про польсько-українське мовне пограниччя засобами мікротопонімії» (с. 35—59) і її переклад польською (с. 11—33) Павла Юхимовича Гриценка;

- як індекс аналізованих власних назв, укладений співробітниками Інституту української мови НАН України.

Рецензію отримано 07.02.2025

Hryhoriy Arkushyn, Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor of the Department of History and Culture of Ukrainian
Lesya Ukrainka Volyn National University
30-A Vinnichenko St., Lutsk 43021, Ukraine
E-mail: hryhor@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-0698-6347>

WHAT MANUSCRIPTS DO NOT GET OLD...
(Something about the *old* ~ a *new* work by M. Lesev)

**Review of: Michał Łesiów. *Nazewnictwo terenowe
Lubelszczyzny z ukraińskimi cechami fonetycznymi***

Lublin — Kijów: Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej “Gaudium”,
2024 (in Polish).